

Анастасия Пашова

Българи и албанци съжителстват на Балканите повече от 13 века, но отношенията между тези два народа все още са рядко обект на проучвания /Гюзелев, 2004, с. 9 /

През 2004 г., през месеците май и октомври осъществихме успешно две експедиции в Албания, по съвместен проект към Институт “Отворено общество” – София, в който участваха преподаватели от ЮЗУ “Неофит Рилски”- Благоевград и Университета “Ф. Ноли” в град Корча.,

Идеята на изследването е да разкажем за наблюденията и резултатите от проведеното теренно антропологическо изследване на българите в района на Корча - селата Бобошица и Дреново, и района на Мала Преспа – общо 9 български села, около Преспанското езеро. ¹

Обект на изследването бяха хората, които живеят в Югоизточна Албания - в Албанската част на Преспанското езеро – селата Леска, Шуле (Щулин, Делас), Пустец, Зърно (Зърновци, Зерновско), Старо село (Церия), Голомбочи (Глобочани), Преспанци, Крушевица, Ликенас (Рекарци, Рибарци, Усетес, Езерско), както и селата Бобошица и Дреново – в околностите на гр. Корча.

Целта на експедицията беше да се провокира и документира колективната историческият памет на българите в Югоизточна Албания, като им се предостави възможност публично да разкажат за миналото, за себе си и своите проблеми, за ценностите и смисъла на живота си, за своята традиция и култура, пречупени през личните си преживявания и спомени.

Като основни методи в изследването използвахме включеното антропологическо наблюдение, устната гещалт–биография, която позволява да се проникне до съкровените идентичности на разказвачите /Попова, 1994/ и наблюдения върху спонтанното всекидневно социално - комуникативно поведение на хората.

Направихме интервюта с над 20 човека на възраст между 20 и 75 години, мъже и жени. Сред социалните групи, които записахме преобладаваха селяни – земеделци, но записахме също учители и местни интелектуалци.

Кратки историко-демографски данни

В историческата литература /Желязкова, 2000; Гюзелев, 2004, Хаджиниколов, 2004 е отразен факта, че славяните се заселват в земите на днешна Албания в края на 6 век и до 13-14 век представляват значима част от населението на днешна Южна Албания. Като доказателство за славянизирването на тези земи се използват различни исторически извори, както и Манасиевата хроника. Славянските езикови влияния са изследвани за пръв път от Франц Миклошич, който успява да открие над 300 славянски заемки в албанския език. /по Гюзелев, 2004/ Доказателство е и трудът на А.Ф. Селищев, който през 30-те години на ХХ век изследва славянските топоними в днешна Албания, както и славянското влияние върху албанския език. /по Хаджиниколов, 2004/

Според Б. Гюзелев /2004/ сравнително слабо е проучена историята на българите в Албания. За него едно от обясненията е слабият досега интерес на учените към самата история на Албания и албанците, в сравнение с останалите балкански държави и народи. Самият той изследва заселването на славяните в земите на днешна Албания от края на шести век до Първото българско царство и проследява отношенията между българи и албанци в Средновековието. Върху основата на редица нови документи, отбелязва факта, че чак до тринадесети – четирнадесети век българите са представлявали значима част от населението на това което е днешна Южна Албания. След това българското население започва да намалява, като причините за това са комплексни. “Освен физическо изтребление от номадите – власи и албанци, поробването и принудителното прокуждане от родните места към причините за намаляването на славянския елемент през Средновековието в земите на днешна Албания трябва да прибавим и асимилационните процеси” /Гюзелев, 2004, с. 48/

И според друг изследовател - акад. Веселин Хаджиниколов /2004/ въпросът за съществуването на българи и български селища в Албания в миналото, е рядко разглеждана тема в историческата литература., а и сведенията за българите там са оскъдни. За българското население в Албания в минало са писали професорите И. Снегаров, Л. Милетич, Д. Яранов, М. Попруженко. /по Хаджиниколов, 2004/

В. Хаджиниколов /2004/ споменава като изследовател на българите в Южна Албания - французина – Андре Мазон, за когото казва: “Съществуват сведения, че в началото на 30-те години на нашия век, пътувайки по южната част на областта Македония, френският учен Андре Мазон също успял да проникне в Албания и да посети тамошното българско селище Бобошица. Той не само разговарял с неговите жители, но успял да намери някои старинни документи, написани на български език, които по всяка вероятност по късно обнародвал. За съжаление , въпреки желанието ми, нито успяхме да научим повече за досега на френския учен с българското население в Албания, нито за документите, които успява да събере , а вероятно и да отпечата.”Хаджиниколов, 2004, с.5/.

За наша радост и по време на двете експедиции успяхме да се срещнем, снимаме и запишем един от малкото останали живи българи в Бобошица – Илия Конешка, който не само помни и говори бобошанския говор, но помни и Андре Мазон, който един месец е живеел в тях, като гост на баща му. Бай Илия с много голяма гордост ни показва и книгата на Андре Мазон за българите в Бобошица, отпечатана от едната страна на френски, а от другата на бобошанско наречие, но на латиница. / 2 /

Според акад. В. Хаджиниколов в миналото е било изключително трудно и сложно да се достигне в Албания и да се изследват българите там и причините, според него, са три:

- Лошото отношение на турските власти към всички, които отвън са се опитвали да проникнат сред българското население;
- Враждебното поведение на гръцкото духовенство към българите в Албания, които гърците смятали за гърци;
- След войните Северна Македония се обявява за Южна Сърбия, а албанските власти създавали реални трудности за проучване българите в Албания.

Но въпреки трудностите немският учен – Х. Гелцер през 30-те години на ХХ век посетил Македония и разгледал нейните селища Битоля, Ресен, Охрид, Корча и Костур. Посетил е и българските селища Бобошица и Дреново. За тях той разказал в своята книга “От Света гора и от Македония” и ги определил като български острови сред албанщината около Корча. /по Хаджиниколов, 2004/

Малко преди него /1928 г./ в затворена Албания пребивавал един месец и българина Боян Дановски, известен български сценарист и режисьор който през 1929 – 1930 година, публикува спомените си за албанците и Албания в сп. “Литературен глас”. /3

Сравнително точни данни за българското население в Албания представи австрийският учен Зигрид Грубер в лекция пред студенти и преподаватели от ЮЗУ. От него разбрахме, че екип от австрийски специалисти са успели да направят компютърен архивен фонд на проведеното преброяване в Албания от Австро –Унгария през 1915-1918 година. Данните от това преброяване сочат, че като българи са се самоопределили 500 000 човека, от които 84% изповядват ислям, 13% са католици, а 3% са православни християни и живеят предимно в южната част на страната. За съжаление в тези данни не са включени една голяма част от българите в района на Корча, тъй като част от архива е унищожена. /4 /. Данните от преброяването са публикувани през 1922 г.

По данни на Екзархията от 1929 г., доклади на българското Консулство в Албания и др. източници /по книгата на Светлозар Елдъров "Българите в Албания"/ в района на Мала Преспа са живели около 2500 българи, като данните са непълни, а в Бобошица и Дреново – 2800 човека. От същият източник се вижда, че българи има и в Голо Бърдо – 18 000, а има и в други градове на Албания – Корча /200 човека/; Берат и околия -280; Драч /Дурас/ -250; Тирана -120; Връбник -700 и др. Общо за 1929 година се посочват - 27 145 българи, от които -10 115 /християни/ и 17 030 /мюсюлмани/.

По данни в Интернет / 5 / в момента в Албания български етнически елемент населява районите в близост с границата на Р. Македония : Голо Бърдо, Дебърско

(Пешкапийско - "Голо Бърдо" и "Поле" –15 села с 45 хиляди души – 2/3 мюсюлмани и 1/3 християни, Мала Преспа - около езерото, Корчанско и Костурско 11 села с повече от 10 000 човека. В района на Мала Преспа и Корча българското население е християнско, а в района на "Гора"р на границата с Косово и Македония, живеят около 3000 души - мюсюлмани. Във вътрешността на Албания броя на българите е голям но никой не може да каже колко е точно, поради вътрешна миграция и урбанизационни процеси, към Берат, Тирана, Драч, Елбасан, Шкодра и др. градове. След 1944 и особено след 1991 г. българското население в Албания е подложено на усилен македонистка пропаганда. Показателно е че при последното преброяване в Албания през 1989 г. като "македонци" са се самоопределили 4 235 човека основно от селата на района на Мала Преспа и Връбник. И това е обяснимо, като се има предвид, че: "Още със завладяването на Вардарска Македония от Белград започва преследването на българското самосъзнание в Албания. **Охридският окръжен управител Йован Киркович в донесение до Белград пише по отношение на българските села в Албания, че "ще бъде неизгодно да се намират на нашата границата и да се признават за български, защото ако в тях се открият училища, тогава всеки чужденец лесно ще се увери, че съседите им в наша територия също са българи.** През 1945 г. в резултат на коминтерновските постановления е подписана албано-югославска спогодба за отваряне на македонски училища с учители от СР Македония. Тази практика продължава до 1948 г., когато скопските учители са изгонени, а скопската писменна норма е изхвърлена от употреба. В училищата започва да се изучава местния диалект, изписван с литературната българска азбука. След 1991 г. Скопие активно започва да насажда македонизма сред българите в Албания" /Ташев, 1997/

Според учените, българите в Албания са над 100 000 души към 1998 г. От тях 2/3 мюсюлмани и 1/3 християни. Официално е признато само македонско етническо малцинство Сали Бериша пръв от албанските политици споменава, че българите в пределите на държавата са около 150 000 човека и декларира уважение към българската общност в страната. В миналото много от известните личности в Албания са били от български произход. /Елдъров, 2004/

Българите в Мала Преспа през 2004-та година

В района на Мала Преспа е разположено Преспанското езеро, което е на териториите на Албания, Гърция и Македония. В албанската част на крайбрежието му има девет села. До 90-те година района е бил в гранична зона, напълно изолиран от Корча. Пътят до селата край езерото е строен 1897/98 г. от италианците, по сведения на Димитър Бело/. /6 / Това е единственият път който свързва селата от Преспанското езеро със света. Пътят е асфалтов, сравнително добре запазен, но много стръмен и с много завои. Разстоянието до Корча е около 30 километра, но се пътува бавно – около час. Цялият път и околността на езерото са осяени с бункери.

По стръмният път към Мала Преспа, нашият водач Димитър Бело ни показва селото, което се намира в самото начало, в ляво от пътя и което се предполага, че е града Девол. Девол е бил другия, освен Охрид български административен център в Южна Албания, който възниква в късната античност, а в Средновековието е водещ център на славянската култура и писменост.

Първото нещо, което се вижда от стръмният път по който заслизахме е езерото и острова Малий град, или Малий пазар, който се намира в него. Някои от хората с които по-късно говорихме му казват «Свети Петър и Павел», по името на скалната църква там.

Централното село на района е село Пустец, което се намира на брега на езерото.

В с. Пустец записахме 18 човека, които ни разказаха за живота си тук. Хората, които записахме и снимахме бяха изключително любезни и сърдечни и охотно общуваха с нас. Повечето от тях много се учудваха, че сме българи, пък така добре говорим македонски език. Оказа се, че ние сме първите българи, които те виждат и затова с любопитство ни разпитваха за България и българите. Разказаха ни, че в селата хората са македонци и затова Македония им помага. Имат и организация "Преспа", която

е получила дарения от Битоля. На въпроса “Има ли българи тук?”- те отговориха, че има, но са по-малко и техните деца ходят да учат в България.

Споделиха още с нас, че безработицата е голяма и малко хора са на държавна работа. Основният им поминък е земеделието, скотовъдството и риболова. По-често по нивите работят жените и децата, а мъжете пасат добитъка, косят и събират сено за зимата. Отглеждат много животни – крави, говеда, кози. Магарето е на особена почит в района, тъй като е и основно средство за предвижване. Няма къща без крава и животни. Почти всяко домакинство разполага с лодка, с която мъжете ходят на риболов в езерото. Уловената риба се осолява и суши на слънце, като по този начин се съхранява за зимата. Специално ни заведоха в един двор за да ни покажат как се прави това.

Районът около езерото Преспа е планински и поради тази причина добивите от селскостопанската работа са ниски. Стопанството е почти натурално и хората се хранят с това, което си произведат. Нивите са им върнати в реални граници и всяка фамилия ги засява с жито, овес, ечемик, картофи и др. култури - грах, боб, картофи. Отглеждат и лозя, от гроздето на които си правят сами вино и ракия.

Хората споделиха, че тук всеки сам си е построил къщата. Сами си правят покривите, вратите и прозорците. Обикновено в една къща живеят три поколения – бабата и дядото, най-малкият син, снахата и техните деца. Младите семейства имат в повечето случаи две или три деца. Преобладаващите къщи са едноетажни и паянтови. Строени са хаотично, без архитектурни планове. Около всяка къща има двор в който допълнително са строени стопански постройки за животните. В дворовете основно се отглеждат зеленчуци. Има и плодни дървета. Малко от къщите са на два етажа и измазани и това обикновено са на хора, близките на които работят в Гърция, или Македония.

В нито едно от селата няма асфалтирани улици и канализация. но във всички има електричество. По тази причина улиците по време на дъжд са кални и неподдържани.

В селото има няколко частни магазина и кръчми. Магазините са стопанисват от жени, а кръчмите от мъже. Има болница и родилен дом от 1963 г. Кметството е в центъра на селото в близост до училището. В процес на строеж е и нова църква, но парите не са стигнали и строежа е замразен.

За всичките девет села, в които живеят около 10 000 човека има едно училище. Училището е в Пустец и е основно. Преди 1991 г. много малко от хората са ходели да учат след това, тъй като селата са били гранична зона и по тази причина изключително затворени

Посетихме и училището, което е сравнително голяма двуетажна сграда. Там ни посрещна директорът, който беше така любезен да ни разведе из него да снимаме и ни разказа: *“... че до 1920 година обучението в училището е било на гръцки език, както и в цяла Албания, а от 1945 се провежда на македонски език до 4-ти клас, а след 4-ти клас, обучението е на албански език с втори език – македонски. Сега след завършването, част от учениците отиват да продължат образованието си в Корча. В началния курс има 2 учители, а в детската градина – 1 учител. Децата сега намаляват, защото родителите отиват в града на работа. Все по-масово младите хора напускат селото и в него остават възрастни хора.”*

В училището най-силно впечатление ни направиха коридорите, които бяха изпълнени с табла за стимулиране и борба за “чист македонски език”. Снимахме и читанката за шести клас, която е на македонски, но повечето текстове са от албански автори, или са фолклорни материали. Издадена е в Македония през 2000 г. от Министерството на образованието на Република Македония и е одобрена от Министерството на образованието и науката на Албания.

В селото има и частна аптека, като аптекарката е завършила фармация в Тирана. Тя сподели с нас: *“Аптеката е наша. Аз учих в град Тирана за фармацевт. Зареждаме аптеката и с македонски и с български лекарства. Имаме доста видове лекарства. Аз завърших през 1983 година. Имам едно момче, което е на 14 години. Той учи в селото и се казва Васко, но децата от махалата му викат Васка. Не се купуват много лекарства, защото селото е бедно. Купуват се повече, когато има грип. Мъжът ми е търговец и пътува до България и Македония за стока. Печели колкото да*

преживяваме. Той има македонски паспорт и няма проблеми, когато пътува. Има и хора с български паспорти, но да си извадиш такъв паспорт е много по-трудно. Има младежи от нашите села, които учат в България и те си имат български паспорти. Има, които учат и във вашия университет в Благоевград. Едни хора смятат, че са македонци, други, че са българи, а има и такива, които се смятат за македонски българи. На нас Македония много ни е помагала и в училището децата ни учат на македонски. А България е далече. От демокрацията и при нас освен македонско има и българско дружество. Много от хората работят в Гърция, Македония и Германия и изкарват добри пари.”

Разговаряхме и с бившата акушерка на селото, сега пенсионерка – Илика. “Аз работех като акушерка. Започнах да работя през 1963 година. Имам почти четиридесет годишен стаж. Едно време аз изразждах всички деца. Само в нашето село има болница. При мене идваха хора и от деветте села. Сега в болницата има един доктор и две медицински сестри. Сега вече ходят да раждат в града, а в нашата болница ходят само на консултации. По комунистическо всички раждаха в нашата болница. Пенсионирах се на 55 години и пенсията ми е малка, няма и 100 евро”

Записахме и човекът построил параклиса в селото. “Параклисът в селото е построен от мен през 1992 - след комунизма. Преди това не ни даваха да строим църкви и параклиси. Мястото е свято и преди това на същото място е имало параклис, който е бил разрушен. Сънувах пророчески сън и затова го построих. Аз работих в Гърция и по точно в Солун и изкарвах добри пари. Дойдох си защото оперираха жена ми и сега аз и помагам. Имаме две деца – едно момче и едно момиче. Момчето ми е голямо. Той има две деца. Работи в България. Внукът ми учи кинезитерапия в България. “

Особено се зарадвахме, когато се запознахме със Сотир Митре, който е председател на местната секция на българското културно – просветно дружество “Иван Вазов”, с център Тирана. Той веднага влезе в ролята си на наш гид и започна да разказва за селата:

“Леска е първото село. След това се вижда Ридо. Това село е без вода. Селяните носят вода от езерото с магарета. То се казваше Шуле, но сега е прекръстено на Белас или слънце и вест. Белас е албанското име, а преведено на български е слънце и вест. Това е мястото, което е огряно първо от слънцето. Следващото село е Глобошене. И там има една стара църква. Тя се намира в центъра на селото и гледа към езерото. Тя датира от 8 век. Наричаме я “Света Глощойна”. Имаме и друга църква “Св. Богородица”. Тя е пещерна църква и се намира от гръцката страна. Тя има 120 стъпала и е от 8 век. А имаме и църква “Св. Павел и св. Петър”, която е островна. В околността има множество пещерни църкви, строени в пещери за да имитират раждането на младенца и за да се запазят от турците. Църквата св. Богородица е скална и има 120 стъпала.”

Всичките села са православни. Занимаваме се със земеделие и животновъдство. Нивята се казват – Градища. Това всичко е православно.

В с. Зърно – църквата се казва “Свети Петър”. В понеделник е Петров ден и можете да дойдете и да видите как цялото село се събира в църквата да празнува. Вижда се голяма, но ние имаме много църкви. В Пустец е св. Атанас.”

Имаме Старо село, Церия, което се намира в Калугерската планина. В тези села са останали само стари хора. По-младите заминаха в Гърция, но там условията са много лоши. Елате да видим йероглифите по скалите. По камъните има карти, къде са църквите и гробищата. Някои казват, че е римско. При село Крушевица, има една местност, при която се е провела битка. Как може това да се нарича албанско. Албанците идват по-късно. Аз много пъти съм спорил с един професор от къде идва името Албания. Аз му казвам, че коренът на думата е албански следователно идва от талибани.”

В с. Глобочене (от дълбоко) – има стара църква – св. Никола, а Старо село, Церия – е запустяло и има само стари хора

Сега за да обясня потеклото на нашето село ще ви кажа, че се намира между Мала Преспа и Преспанци. То се е казвало Рекарци след това Рибарци, Усетес, а сега

Ликенас. В превод от албански, Ликенас означава езеро или Ликенас – Езерско. През 1972 – 73 г. септември, се е утвърдило сегашното име. Албанското име остава, но то има една малка свобода.

След това има едно предание, че през 5 век преди новата ера едно свлачище потрупва селото до покривите на къщите. От тогава се смята, че това място е свещено. При това свлачище са загинали доста хора Много мъже останали без жени и ги нарекли калугери. Тези калугери останали да живеят от тази страна на хълма и от тогава се казва калугерска планина. През 5-тата година преди Христа на това място наречено Светиня са се оформили онези села Зърно или Зърновци. Това село имало своята православна вяра езика, които говорим ние всички тук. Тук няма смесване с турско население, защото ние не ги приемахме. В нашето село църквата е реставрирана от моя внук – Александър. Той отиде да работи в Америка за 2 години и събра достатъчно пари за да я реставрира. Нашата църква се казва “Свети Атанас”. Такива църкви има много. Преди те са се правели в пещерите, а днес ги правят зидани. Те са в пещерите, защото Христос там се е родил. Всичко това е законно. Има и друго предание: “Строели църквите в скалите за да не бъдат разрушени и потурчени. Хората се криели в тези църкви и по този начин се спасявали от турците, които не можели да ги открият.

Преди 1945 година в Пустец е имало православна църква, която по времето на Енвер Ходжа е била превърната в магазин. “

Посетихме по вода и пустия остров в Преспанското езеро на който е запазена, макар и в окаяно състояние средновековната църква “Св. Петър и Павел”. Това пътуване с лодка се оказва нелека задача, тъй като се иска разрешение и плаща такса на граничните власти. Само името на нашия водач – Сотир Митре ни позволи да направим това пътешествие. Хората от селата наричат острова Малий град или Малий пазар, но рядко ходят на него заради многото водни змии, които го обитават. Успяхме да снимаме целият остров и църквата “Св. Петър и Павел”, която е на него.

Според нашия водач църквата е строена през 8 век, но в научната литературата строежа е датиран през 14 век. Самата църковна сграда е малка, сгушена в голяма пещера, която я крие от външните погледи. Около нея цари тайнственост и тишина, нарушавана само от шумът на езерото и самотните крясъци на езерните птици. Отпред църквата е богато украсена със стенописи, една голяма част от които са в окаяно състояние. Централната фигура е на Богородица, а нашите водачи ни обърнаха внимание, че всички фигури са насочили към нея ръце. Повечето нарисувани светци са с избудени очи, и според бай Сотир, този грях са сторили турците. С много усилия успяхме през прозореца да направим и няколко снимки вътре. На високото плато на острова освен тревата и “езерните гълъби”, както ги наричаше бай Сотир, видяхме и големи побити камъни, за които нашият водач твърдеше, че е старо българско гробище. Старите хора смятат, че тук на острова е била и една от крепостите на Самуил, но никой не е правил досега археологически разкопки. С тѳга напуснахме прекрасния самотен остров.

Сотир Митре ни разказа още, че от няколко години организира летни български училища в околните села, и за тази си дейност е бил награден от българското министерство на образованието с ордена “Отец Паисий Хилендарски”. Сотир е убеден, че всички села от района на Преспанското езеро са обитавани от хора с български произход.

Дружеството е създадено през 1992 г. в Тирана и в Преспа има секция, чиято задача е да съхранява традициите и обичаите на българите в Албания. “Нашето дружество е създадено още от времето на дружество “Иван Вазов” - Тирана 1992 г. В началото секцията ни беше много малко около 6-7 души, а после се включиха повече хора. Аз съм дал бележки поне на 200 човека, че имат български корени и могат да учат в България. Много хора се записват в дружеството по различни причини. Искат да ги пишат славяни , заради нацистите едно време. Потеклото си е потекло. Аз казвам хляб и ти казваш хляб, аз казвам вода и ти казваш вода. Това значи, че се разбираме.”

Една част от хората с които говорихме заявиха, че тук в Мала Преспа хората са от български произход, **само че България нищо не прави**, а Македония винаги се е грижила за тях и затова повечето хора тук се самоопределят като македонци.

Българите в Бобощица и Дреново през 2004 година

През 15-17 век в Албания най-дълго се е запазило българското присъствие в областите южно от Охридското езеро. В този регион албанците получават превес едва през 19 век. В едно списание "Албания", издавано през 1898 година в Брюксел /по Гюзелев, 2004/ се твърди, че жителите на областта Девол били все още двуезични – говорили и албански и български. Първенците на 50 села обаче се заклели да не говорят повече български език, да не предават този език на своите деца и да станат албанци. Най-късно, българският език е отстъпил в гр. Корча - името му произлиза от българското средновековно название "горица". Именно тук се е запазил и един от малкото български анклавни в днешна Албания, състоящ се от две села – Бобощица и Дреново. Останалите села са покрай Преспанското езеро. /По Гюзелев, 2004/. Това твърдение само в известна степен отговаря на истината, тъй като в момента с Бобощица само дведесетина възрастни хора се самоопределят като българи и помнят бобошанското наречие, а Дреново хората се самоопределят като власи и никой не знае български.

Село Бобощица се намира на 8 км югоизточно от Корча и живописно е разположено в подножието на планината Морава. И сега в него има 4 църкви и 2 манастира, които са в окаяно състояние. Според документи пазени и днес в Тирана /Гюзелев, 2004; И. Снегаров, по Хаджиниколов, 2004/, към края на 15 век османския султан Баязид II подарил на своя мирахор, местния потурчен албанец Иляс бей, редица села, включително и Бобощица. "Бобощица е едно от българските села с най-дълга история. Църквата "Свети Иван" е била построена през 13 век, а след това възстановявана и разширявана през 15 и 17 век. През 1503 г. при местния мастир "Свети Никола" била построена втора църква – "Свети Димитър". Основни поминъци на селото били овцевъдството, дърводелството и дърводобива. През 1909 г., манастира "Св. Никола" е бил лятна резиденция на охридския архиепископ Йоасав, който бил родом от Корча. През 1724 г. в Корча било създадено гръцко училище, подкрепено финансово и от бобошанци. Селото започнало да запада след 1814 г., когато албанския независим феодал Али паша Тепеделенли включил Бобощица и Дреново към своите 900 чифлици. През 1873 г. селяните пишат до българския екзарх Антим, че са обеднели, а половината били избягали. През 1880 г. в селото имала 1004 жители... По-късно султан Абдул Азис започнал да продава имотите. Бобошани се опитали да съберат средства помежду си. Средствата не достигнали и тогава те се обърнали към българския екзарх Антим I за подкрепа. През 1874 г. българските села Дреново и Бобощица се освобождават от държавна опека." /Гюзелев, 2004, с.66/

Акад. Ив Снегаров /по Хаджиниколов, 2004/ е попаднал и на една обща писмена молба на жителите на Бобощица, отправена на 26 октомври 1873 г. до българския екзарх Антим I отнесена му от техен съселанин. Молбата била подписана от много миряни и от духовни лица от двете църкви към двата манастира, построени край селото.

От имената на духовниците подписали писмото се вижда, че те са били българи. Писмото било написано с гръцки букви на бобошанско наречие. Съставителите сами твърдели, че в тяхното село и в Дреново се говорело на същия език, на който било написано писмото. Просителите описвали своето село, разказвали за неговите околности и съобщавали, че отвсякъде са обградени от албанци. След това се давали сведения за стопанското положение на селото.

В своята статия "Един важен български документ от Корчанско, акад. Ив Снегаров /по Хаджиниколов, 2004/ разказва за интересни стари исторически надписи и реликви намерени в Бобощица. В селото още през 1503 година била построена нова църква към манастир, намиращ се при самото село, чийто патрон бил св. Никола. През 1709 манастирът минал под ведомството на Охридската патриаршия, а през 1728 година Бобощица станала вакъф на Корчанската митрополия. Според същия автор Бобощица не могла да избегне влиянието на Цариградската гръцка патриаршия, което влияние

било повече книжовно отколкото битово. На западната стена на църквата, според същия автор, имало гръцки надпис, но имената на дарителите били на български - Богдан, Вълчо, Телче.

Когато посетихме Бобощица, видяхме, че от манастира "Свети Никола", който се намира в непосредствена близост до гробищата са останали само зидовете. Църквата е полусъборена през времето на Енвер Ходжа. Успяхме да заснемем и някои надписи, които са на кирилица и за които навярно говори и И. Снегаров.

Първият човек с който се запознахме в селото беше Илия Конешка. Бай Илия, с който предварително имахме уговорена среща, ни чакаше на площада и сърдечно ни прегърна. Илия Конешка е роден 1925 г. в Бобощица и се самоопределя като българин. Завършил е висше образование – инженерство в Прага /Чехословакия/ през 1951 година. След това работил в Тирана – пет години в текстилен комбинат, след което се е прибрал в Бобощица и е работил като учител по механика в Корча, а след това 13 години в текстилен комбинат в Корча. Сега е пенсионер.

Седнахме в близкото кафене и записахме разказа на Илия Конешка за историята и настоящето на българите в Бобощица. На първият ни нетърпелив въпрос "Българин, или македонец се чувства?" - бай Илия каза:

"За нас това е все едно. На нас ни казваха българи... българи ни казваха всички. Знаеш ли български, значи си българин. Не ни казваха македонци. Виджте сега къщите в селото – това не е нищо, някога бяха големи на по два ката, каменни, имаха чардаци и килери. Там държаха сиренето, месото, виното, туршията. ... Селото е било само българско, но минавали турци и на някои им харесало и се заселили едно-две семейства.

През турско нашите селяни са ходили много във Влашко. И татко ми е ходил и тримата му други братя са ходили. Татко ми е бил най-голям. И после той се е върнал да се занимава в родината. И тогава гимназията в Корча е била на гръцки. Тогава албански нямаше, на албанси започна да се пише 1908 година. И татко ми е завършил гимназията на гръцки език и след това стана учител в нашето село. Казваше се Михал Кунешка. Той беше от най-добрите хора. Искаше само да да се чува хубаво за нашето село. Нашето село беше от по хубавите тогава. То се е изгоряло през 1944 година от националистите, тука които бяха, които работеха заедно с немците, с германците. Всичко ни откраднаха, нищо не ни оставиха, дори взеха изтривалките за обувки. Взеха ни два коня, крава с телето...всичко всичко ни взеха. Сега гледай къщите...преди бяха много, много по- високи... много по-хубави. Тия които са сега са нищо. Такива къщи имаше само в две села в Албания...Бобощица и едно друго село Дреново. И в двете села са живели славяни.

Майка ми беше от най-добрите жени в нашето село. Казваше се Наумка. И тя беше учена. В селото е имало училище още преди 100 – 200 години. Само че се учеше на гръцки език. Турците ни оставиха да се учи на гръцки. И майка ми е ходила на училище. Пишеше добре. Ние бяхме три братя и три сестри. По големият ми брат се казваше Сотир Кунешка. Той беше най-добрия."

Показа ни и манастира на на хълма на селото - св. Богородица и ни разказа за него: "Това тук е манастир, по комунистическо го бяха превърнали в плевник. Беше /манастира/ на два ката, на горния идваха хора-поклонници от Корча, имаше и добитък, овце, крави. Беше много хубав манастир. Имаше много фрески, сега са останали малко, около манастира имаше много хубава дъбова гора, пееха кукувици, а после комунистите я изсякоха цялата, виждате ли нищо не остана. Лошо, събориха кулата, манастирската ограда, фреските се загубиха...А този голям кръст на баира е направен сега, през 90-та година. Той е на мястото, където са загинали много войници във войната с италианците и за това е сложен точно тук. Тук имаше и гробище, тук бяха гробовете на нашите селяни. Реката, която тече под върха се казва Подвърх, а планината е Лисец /гола планина, олисяла/, по-нататък другата планина се казва Бигла. А ето това село там пък е Дунавец. Ридовете виждате ли ги, там текат три реки – едната е Дунавец /малкия Дунав/. Тук е единственото място в Албания, където има черници, те са донесени от България – 500 корена, никаде няма на друго място нито в Гърция нито в Македония и сега тук от тях се прави много

хубава черничева ракия. В околността има много манастири, всички имат славянски имена – Св. Врач, Св. Никола и др. Но сега не работят като манастири. Ето и втората река – Мала река се казва. Много от манастирите сега се реставрират, за това дадох пари хора от Америка, синове на бобоциани, заминали някога за там.”

Бай Илия ни разказа и за българските имена на местностите наоколо:

“Ето тук отсреща се казва Двор, по-нататък е Каменица, планината до нея – Орех, а местността под нея е Бела вода. До нея е Старово, Ръж и др. След баирите са местностите Ръж и Звезда.”

Нашият водач ни заведе и в бившата църква св. Никола, където сега са останали само зидове. Има и малко запазени стенописи на светии, но в много лошо състояние.

“Ето и църквата на гробището, тя сега е оправена, камбанарията е оправена нова е, построиха я е със средства от Америка на хора от селото. Тук се вижда камъка на който е написана годината на строежа на камбанарията – 1805 г. Тя тогава е била по-ниска защото не даваха да се строи по-високо от минаретата на джамиите. Тя е една от първите разрешени да се строят камбанарии в Албания.”

За църковният живот на българите през Турската империя Илия Конешка ни разказа следното:

“И по църквите се четяха псалмите на гръцки език тогава. И не всички знаеха гръцки език. И попът, който беше тука, господ да го прости, се казваше иконом, малко по-високо от обичайния поп. Той с един наш учител, даскал Цанфа се казваше той искаха в църквата да се пее на македонски...на български на нашия език. И така превърнаха всички песнопения на български, на нашия език. Това е било през 1850 година. И се е почнало да се чете в църквата на нашия език. В Корча епископа беше грък и той разра че се пее на български език. И го викна попа да му се кара. И какво се случи...една неделя дойде тука и взе с него още няколко попа и с коне, тогава нямаше автомобили са дошли в църквата. Беше девет часа, службата и застанаха пред портата на църквата и отведнъж ...тогава хората ходеха много на църквите...беше пълна църквата и той застана пред тях и вика. “Какъв е този бардак тука? Попът беше много почтен, много добър човек, много работен. Той застана пред него и му казва: “Господин епископ, вий нямате право да говорите така. Хората не знаят всички гръцки език, те знаят нашия език. Аз не искам нищо друго, искам само те да разбират. Вие не правите добре. Всичките хора които бяха там и беше много тихо...почнаха да се смеят и да се радват. И като видя епископа всичко това, събра тия които водеше и си тръгна. Много добре стори.”. Сега като ходя на гробищата, ходя и на гроба на иконома...ще ви го покажа.. Църквата на гробището, или нейните остатъци е строена през шестнадесети век, много е стара и е била на два ката, имало е хор, била е много голяма. Ето сега са останали само тези фрески. Църквата се казваше свети Никола. Разрушиха я през 1978година.”

Запознахме се и със Сотир Бамбули – това е човекът, който сега се грижи за възстановяването на черквите по този край. Бил е учител, преподавал е физика и сега е пенсионер, занимава се с това богоугодно дело. Той също е българин и той ни донесе книгата на Андре Мазон. Книгата е написана на френски и на бобоциански диалект, но на латиница. Бай Илия Конешка с гордост показва снимките на своето семейство и на майка си от книгата. Разказа ни, че той самия помни Мазон, който няколко месеца е живял у тях, поканен от баща му. Записвал е приказки, поговорки, песни и легенди. Искал да изучи говора на местното българско население. Книгите му не са издавани в България, а само във Франция.

Сотир Бамбули ни разказа, че: “В началото всички надгробни плочи са били на български, но по-късно започнали да ги пишат на гръцки, а след това на албански. Малко са останали паметници, които са написани на български. Паметника на свещеника е написан на гръцки. На паметниците има написани части от библията. На гроба на дядо Фильо има написано на български. Черквата тук на гробището се казва св. Никола. Разрушена е през 1978г.”

Бай Илия изключително много се гордее с ученолюбието на българите в Бобоцица и на постигнатото от най-големия му брат, който станал известен човек в Албания. Подробно разказа за Сотир Конешка, който първоначално е завършил френски

среден колеж в Корча, а след това е учил математика и физика в Париж. Помогнал в създаването на първия университет в Тирана - 1988 г. където е бил професор. Разказа ни и още:

“До 1917 година в цяла Албания нямаше средно училище. През 1917 г., беше през Първата световна война, и тогава войната завърши през ноември 1918 г. и тогава при нас 1916 година дойдоха французите и направиха френска гимназия в Корча. Това беше най-доброто училище до 1939 г. в Албания. Брат ми почна да ходи в тази гимназия и докато беше ученик беше най-добрия ученик за всичките девет години... по всичко. – Сотир Конешка и му дадоха документ. Той два пъти е получавал такъв документ. Когато завърши трябваше да продължи да учи, таткоми искаше да учи, да учи. Тогава беше много тежко да се учи във Франция, много скъпо. После той отиде във Франция да се учи. Завърши физика и математика в Париж. Когато дойде тука стана професор в Корча. През войната беше в Министерството на науката в Тирана. Той помогна да се създаде първият университет в Тирана. Не беше член на партийната организация и затова беше само декан. После направи факултет по физика и написа 14 книги по физика. А това не е лека работа ... Сотир Конешка почина през 1988 г., но той остана при нас със своите книги. В град Корча има една улица на негово име – Сотир Конешка и той е почетен гражданин на Корча. Другият ми брат също завърши инженерство в Скопие и написа 3 книги за университета. Сестрите ми не учиха висше училище, а завършиха средно образование, а дъщерята на третата завърши математика в Тирана и беше най-добрата и после стана професор по математика в Тирана. Преди десет години от университета я изпратиха да специализира в Париж и там ѝ предложили да остане и тя е за останала и сега е професор по математика в Париж. И тя е от Бобошица. Казва се Катерина Петро.”

Родолюбиви българи са помагали макар и отдалече с пари на съселяните си. Така с общи помощи е построен и моста над малката рекичка, която минава през селото.

На въпроса ни: Познаваш ли Андре Мазон ? – Илия Конешка ни разказа:

“Аз съм го виждал. Той дойде 33-та година тука. Дойде от Париж, той беше лингвист. Той имаше много познания за славянските езици, за всички славянски езици. През 1933 г. е живял в Бобошица в семейството на родителите му и е изследвал езика, обичаите и нравите на българите в селото. Издал е на български и френски през 1950 “Приказки и песни от Южна Албания” и “Славянски документи от Южна Албания - граматика”. Между Мери Филипова Байрова /съпруга или дъщеря на Мазон и Сотир /брат му/ е имало кореспонденция – разменени 17 писма. Ето ви сега книгата на Андре Мазон, написана в Париж след пребиваването му в Бобошица. Вижте снимките, тук е цялото ми семейство – майка ми, татко ми, братята и сестрите ми. Ето тук е записана и наша приказка, която е разказана от татко ми на Андре Мазон. Цялата първа част на книгата му е от приказки, притчи и легенди от този край. Във втората част са описани българските фамилии на Конешкови, Цанцови, Бялцови и др. На централната снимка е майка ми Наумка Конешка и нейната сестра. Ето тук е сниман Раки Цавца, той е убит през втората световна война. Това са жени от селото на деня Росица /третия ден от Великден/. Тук е живота на фамилиите от селото, описан от Мазон. Сега ще ви покажа снимки на моето семейство /от книгата на Андре Мазон. На тази снимка са баща ми, брат ми и сестрите ми. Сега ще ви покажа една снимка на баща ми когато е бил млад. Това са снимки на сем. Цанкови и сем. Конешкови. Централната снимка е на майка ми и нейната сестра. А на тази са баща ми и майка ми, по-голямата ми и по-малката ми сестра. Баща ми е щял да умре през Втората световна война. Той е помагал на партизаните. В първата част на книгата има само приказки, една част от които ги е разказал баща ми. Ето една от тях: “Живеели едно време мъж със съпругата и детето си. След време мъжът умрял. Останали само майката и сина. Жената била много проклета и непрекъснато се карала на сина си. Синът и много пъти казвал, че ще избяга. Един ден не издържал на непрекъснатите кавги на майка си и избягал. След дълго ходене се изморил и седнал на един камък. След малко при него дошъл един ангел. Ангелът го попитал: “Какво правиш тук?”. Момчето му казало че е избягало от къщи, защото майка му била много лоша и сега нямало къде да отиде. Ангелът казал:

“Слушай ме какво ще ти кажа. Ще се престориш на лекар и ще ходиш да преглеждаш болни. Там ще ме виждаш. Ако ме видиш при краката на човека, той ще умре, а ако съм до главата му – ще живее. Момчето послушало ангела и станало известен лекар. Минало доста време и дъщерята на царя се разболяла. При нея идвали много лекари, но никой не могъл да и помогне. Царят бил слушал за момчето и изпратил да го викнат. Обещал му, че ако излекува дъщеря му ще му даде половината царство. Като отишъл да води момъка принцесата, видял че ангела стои в краката ѝ, което означавало че тя ще умре. Момъкът искал да я спаси и затова казал на ангела, че ако не си тръгне сам, ще извика майка си. Ангелът избягъл веднага, принцесата оздравяла и с момъка заживели заедно. Ето колко била лоша майката, щом и ангела избягал от нея!”

Спомени за старо българско население /по сведения на Андре Мазон/ са запазени и в близкото село Дарда - на бълг. “круша”. За наше щастие успяхме да посетим и село Дарда, което е изключително интересно, но високо в планината и по тази причина трудно достъпно. Архитектурата тук напомня на родопската архитектура от Ковачевица и Лещен. Сега селото е опустяло и в него живеят само възрастни хора, но за съжаление никой тук не говори български и не се самоопределя като българин. Имало е училище и църква. Хората са изключително любезни и гостоприемни и не мажахме да откажем да поседнем на сянка в едно от дворчетата на къщата в която ни поканиха. Снимахме се за спомен.

Акад. Иван Снегаров /по Хаджиниколов, 2004/ се спира специално на говора на бобошчани и смята, че “той има общи особености на българското западномакедонско наречие...Сходен е с говора на костурската местност Кореща, съседна с Девол...И в бобошчкия говор както и в други български говори се среща редукция на гласни и съгласни, както и падежни форми. Диалектът на българите от Бобошеца и Дреново е архаичен, има запазени старославянски глаголни форми и местоимения, използвали са дателен падеж. Фонетиката също говори за консервирането на говора в течение на столетия. “.

Проф. Л. Милетич, който също е изследвал говора на бобошчани в молбата им до българския екзарх Антим I пише: “Молбата си до екзарха бобошчани са съчинили на простонародния си говор, никак не повлияни от книжовния български език, за който не са имали понятие и като не са знаели дори да пишат с кирилица, та си служели с обиходното у тях гръцко писмо, нагодено отчасти чрез диакретични знаци към фонетиката на техния местен говор...”

Днес само най - възрастните 5 човека знаят все още български език – по сведения на информатора Илия Конешка, а като българи се самоопределят живеещите в 20 къщи. Тъй като “въпросът за езиковия диалект, на който са говорили и говорят съвременните българи в Албания има не само научно, но и политическо значение”/Хаджиниколов, 2004, с.8/, успяхме да запишем на касетофон и камера близо 90 минутното интервю с Илия Конешка, който е последният човек от българите в това село и който владее бобошчкото наречие. /7/ Другите българи с които разговаряхме разбираха какво им говорим, но не можеха да говорят.

Друго село в което в което знаехме, че е имало българи е Дреново. Посетихме селото и разпитахме хората там.

В настоящето в Дреново живеят хора, които се самоопределят като власи, или като албанци. Повечето от хората говорят и двата езика. По сведения на Димитър Бело българите от това село след идването на турците масово се изселват във Влашко, където овладяват и езика. След Първата световна война пак масово се завръщат, но вече с друго самосъзнание. Изповядват източното православие и след 1990 година в селото е построена голяма нова църква, която успяхме да видим и снимаме и отвътре. Високо над селото е поставен и 10 метров православен кръст. Селото е сравнително богато и живо. В него има училище, което е действащо и кметство. В Дреново една от махалите носи името Габрово вероятно на българи, преселили се от съседно село.

В Корча могат да се срещнат много хора от Връбник, село разположено на границата между Албания и Гърция. В селото има начално училище, където се преподава на македонски език. Един от участващите в експедицията и заснемането на филма е Димитър Бело, роден във Връбник и е преподавател по албански език и

балканска лингвистика в университета в Корча. Завършил е българска литература в Благоевградския университет. Димитър сподели, че диалектът, на който се говори във Връбник е запазил носовите гласни от старобългарския, така, че фонетиката му е по-различна от тази на останалите диалекти, които се говорят в района на Преспанското езеро. Диалекта на Връбник подробно е изследван и описан от доц. Евдокия Христова от ЮЗУ. Димитър Бело отбелязва, че в района няма никой, който да преподава български и, че го знаят само хората, които са учили в български университети или които проявяват специални интереси към България.

Заклучение

Неотдавна в медиите се появиха съобщения, че в Източна Албания живее значителна група българи и се постави въпроса за признаването им като малцинство. За съжаление не се отиде по далеч от популяризирането на този факт. Не се изнесе информация за българското присъствие в тази страна в миналото, както и за настоящето на тези хора.

Настоящото изследване е само скромнен опит да се изнесат някои факти, непознати в България, но като цяло проблемът за историята и настоящето на българите в Албания има широки измерения и се нуждае от сериозни интердисциплинарни изследвания – на историци, лингвисти и етнологи.

Бележки:

1. Темата на реализираният проект беше: “Изолираното село на Балканите”/Структури на всекидневието и жизнените светове на българите в Югоизточна Албания – изследвания и популяризиране/. По проекта се засне и монтира учебен документален филм със заглавие: “На нас ни казваха българи...” /Българите в района на Корча и Мала Преспа – Албания/. Филмът е в архива на ЮЗУ и се ползва при обучението на студентите по различните специалности – история, етнология, балканистика и др. Проектът е спонсориран от Институт “Отворено общество”- София, 2004г.

2. Книгата на Андре Мазон ще бъде представена в отделна статия в съавторство на Анастасия Пашова и Димитър Бело. В ел. вид: <http://damj.manu.edu.mk/pdf/0009%20Andre%20Mazon.pdf>

3. Боян Дановски е известен български режисьор и педагог, роден в началото на ХХ век, Боян Дановски, Кръстопътища, съставител Вл. Дановски, София, 1988г.

4. Архивът на ЮЗУ, специалност “История и архивистика” разполага с компютърната база данни от преброяването през 1915-1918г.

5. www.vmro-rousse.hit.bg.../BG_po_sveta_PIPavlov.htm, 31. 03.2004

6. Димитър Бело е роден във Връбник и се самоопределя като българин. Завършил е българска филология в ЮЗУ и е защитил докторат по диалектология. В момента е преподавател по албански език и балканска лингвистика в университета в Корча.

7. Суровите материали по проекта са архив на Центъра за межкултурни социални и образователни взаимодействия, към ЮЗУ – Директор – Анастасия Пашова, asia_p@mail.bg

Библиография

- Кънчов, 1900**; Арнаути, В: Македония. Етнография и статистика, София.
Викърс 2000; Викърс, М., Албанците. Съвременна история, Превод от английски – Кина Андреева, София.
Гюзелев, 2004; Гюзелев, Б. Албанци в Източните Балкани., София.
Дановски, 1988; Дановски, Б. Писма от Албания, В “Литературен глас, бр. 55, 1929 и бр. 58, 60, 62, 63, 65, 70, 73 и 80, 1930.
Желязкава, 2000; Желязкава, А. /съставител/, Съдбата на мюсюлманските общности на Балканите. / Албания и албанските идентичности/.София.

Желязкова, 2000; Желязкова, А. Албанските идентичности, Желязкава, А. /съставител./, Съдбата на мюсюлманските общности на Балканите. / Албания и албанските идентичности/.София.

Желязкова, 2001; Желязкава, А. /съставител./, Спешна антропология, т. 1, Албанският национален въпрос и Балканите. София.

Желязкова, 2003; Желязкава, А. /съставител./, Спешна антропология, т. 2, Албански перспективи., София.

Попова, 1995; Попова, К. Албания: племенен живот между традицията и модерното. Сп. "Балканистичен форум", бр. 2, Благоевград.

Хекуран, 2003; Хекуран, Б. Народопсихология на албанците. През погледа на Георг Фшца и Фаик Коница, Велико Търново.

Хаджиниколов, 2004; Хаджиникоров, В. Българското население в Албания в миналото, www.knigite.abv/mpr/alban.

Ноли, 1988; Ноли, Ф. България и Албания, Превод от албански Гергана Димова.

Хамити, 2004; Хамити, С. Културни паметници на албанската идентичност, Резюме от Ралица Младенова, www.albanian.dir.bg

Карай, Темо, 2000; Карай, Т. Адем Тамо, Някои тенденции в съвременното албанско семейство., Желязкава, А. /съставител./, Съдбата на мюсюлманските общности на Балканите. / Албания и албанските идентичности/.София.

Бобев, 2000; Бобев, Б., Албания в трудните години на промени, Желязкава, А. /съставител./, Съдбата на мюсюлманските общности на Балканите. / Албания и албанските идентичности/.София.

Кръстев, 2000; Кръстев, П. Цената на амнезията. Интерпретации на вендетата в Албания, Желязкова, А. /съставител./, Съдбата на мюсюлманските общности на Балканите. / Албания и албанските идентичности/.София.

Иванова, 2000; Иванова, Ю. Албания и албанците. Етнографски очерк, Желязкова, А. /съставител./, Съдбата на мюсюлманските общности на Балканите. / Албания и албанските идентичности/.София.

Елдъров, 2004; Елдъров, С., Българите в Албания, I ва част, www.vmr-rousse.hit.bg/bulgarite_po_sveta/Albania.hitl, 31.03.2004

Павлов, 2004, Павлов, П. Българите извън Република България, www.vmr-rousse.hit.bg/bulgarite_po_sveta/Albania.hitl

Миланов, 2004, Миланов, Е. Религиозни и етнокултурни български общности зад граница, www.oshte.info/doc/other/008.htm, 17. 03. 2004

Ташев, 2004, Ташев, С. Македонизмът в Албания търпи провал, www.geocities.com/alhens.htm, 31.03.2004

Попова, 1994; Попова, К. Анализ на жизнеописателния разказ /Биографичният метод на Габриеле Розентал/, сп. "Български фолклор",1994/6